

שני אחים וערכאות הממשלה

רב אחד בקהילה חשובה פנה אלי בשאלה מאוד כאובה: שני אחים, אמידים עצומים בעלי צדקה וחסד ותומכים את ביהכנ"ס ביד רחבה, שותפים כמעט בכל נכסיהם. והנה פרץ ריב מלא קנאה ושנאה בין ראובן הבכור ושמעון הצעיר ממנו, ולא יכלו לדבר שלום איש את רעהו. וכשהתגברה אש המחלוקת בין שני האחים, הגיש ראובן תלונה בערכאות הממשלה נגד שמעון, וכך הגיע המצב לידי שנאה גלויה בלי מצרים. שמעון התעקש ואמר שאם גבאי ביהכנ"ס יתנו איזשהו כיבוד לראובן, יתפטר מהקהילה ושוב לא יימנה בין תומכיה אף לפרוטה. הרב נמצא במבוכה נוראה, שפרנסתו וקהילתו שתיהם בסכנה. שמעון לוחץ על הרב שינדה את ראובן מאחר שהוא התחיל בהתערבותו של הערכאות. הרב ביקש ממני חוות דעתי.

והנה לכאורה אין ספק ששמעון צודק שכן פסק הש"ע ביו"ד סימן של"ד סעיף מ"ג: על כ"ד דברים מנדין את האדם ואלו הן... ט', המעיד על ישראל בערכאות של עובדי כוכבי' אנסין והוציא ממנו ממון בעדותו שלא כדין מנדין אותו עד שישלם. והרמ"א מוסיף בשם המהרי"ק: ואין צריכין לענין נידוי עדות וראיה ברורה אלא אומדן הדעת באמתות הדברים שהתובע טוען ברי ואז אפי' אשה אפי' קטן נאמן אם הדעת נותן שאמת הדבר. לכאורה פסק הש"ע הוא שאיסור ערכאות והעונש של נידוי הם רק אם יש צד של חסרון כיס, אבל אם אין צד כספי אין איסור בדבר או לפחות לא חל עליו עונש נידוי.

אולם הדבר הוא לא כל כך פשוט, שראובן טוען שהבקשה שהגיש נגד שמעון מטרתו רק להכריח את שמעון שיגלה לו את כל הנכסים והעסקים שהם בשותפות. לפי טענתו, שמעון סרב לעשות כן ולפיכך נאלץ להביא את העניין לבית המשפט הממשלתי. ואמנם עיון קל במסמכים הליגליים כנראה תומך טענתו, אך דא עקא שעיון חודר מעמיד את העניין בספק, שכן בטופס המסמך אומר ראובן שמטרת הבקשה לתת דו"ח על העסקים שהם בשותפות היא שלא להשאיר את יורשיו בלי כל, והסגנון מורה שיש בזה תביעה של ממונות, שכן הוא כותב שבלי הדו"ח הבנים שלו will result בנוק כבד, כאילו זה ודאי שיפסידו ועל כן מוכרח שמעון לשלם, ולא כתב סתם בלשון חשש: may result.

אבל אם נניח שאין במסמך זה של ראובן משום תביעה לפיצויים כספיים, עוד אנו עומדים מול השאלה אם אמנם עצם ההליכה לערכאות בעניין משפטי בלי תביעה לתשלום הוא נגד הדין או לא.

כאמור, מדברי הש"ע ביו"ד הנ"ל, משמע שרק אם יש צד של ממונות חל עליו עונש נידוי אם פנה לערכאות. אבל בש"ע חו"מ סימן כ"ח סעיף ג', קצת משמע שאף בלי הוצאת ממון יש איסור ללכת לערכאות, וכן כתב המחבר שם: אם עכו"ם תובע ישראל ויש ישראל יודע עדות לעכו"ם נגד ישראל ואין עד אלא הוא והעכו"ם תובעו שיעיד לו במקום שדיני העכו"ם לחייב ממון ע"פ עד אחד אסור להעיד לו ואם העיד משמתין אותו. ובהגה: אבל אינו חייב לשלם דיכול לומר אמת העדתי אבל אם יש לברר ששקר העיד חייב לשלם ואם בעל דבר מודה שאמת העיד אין משמתין אותו: ואם מתחלה יחדו העכו"ם לישראל להיות עד איכא חילול ה' אם לא יעיד לו (ויעיד לו): ואולי יש לדייק מדבריו האחרונים שאפילו בלי דררא דממונא יש חילול השם בהליכה לערכאות. ועיי' שם בסמ"ע ס"ק כ"א, ובחידושי רעק"א על אתר. ובאמת, יש פנים לכאן ולכאן בהבנת דברי המחבר והרמ"א, ואין הדבר די ברור להסיק מסקנות לדינא.

והנה מלבד שיטות הפוסקים בזה, כדאי לעיין בגוף העניין וטיב האיסור של ערכאות. ונראה שיש ב' אופנים בביאור האיסור של ערכאות. א', שאין נאמנות לשופטים עכו"ם שישפטו משפט צדק, ובכך מי שהולך להם ולא לדיינים של ב"ד, הריהו חשוד בגזילה. וב', שאפילו אם נניח שהערכאות שופטים בצדק, עצם הפנייה ללא-יהודים במקום שיש דייני ישראל היא חטא חמור, דהיינו שהאיסור הוא בגוף הפנייה לערכאות ללא התחשבות אם דנים דין צדק או לא.

והנה רש"י על פסוק "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם" (שמות כ"א: א') מביא מגמ' גיטין פ"ח "ולא לפני עו"א" ומוסיף: "ואפי' ידעת בדן אחד שהם דנין אותו כדיני ישראל אל תביאהו בערכאות שלהם שהמביא דיני ישראל לפני ארמיים מחלל את השם ומיקר את שם האלילים להשביחם (ס"א להחשיבם) שנא' (דברים לב) כי לא כצורנו צורם ואויבינו פלילים כשאויבינו פלילים זהו עדות לעלוי

יראתם". ברור מזה שיטת רש"י שאיסור ערכאות הוא בעצם קבלת סמכות הערכאות ולא מחשש עוול.

וגם מדברי הרמב"ם מוכח בעליל שאיסור ערכאות הוא בגלל פסול הערכאות ממש, כעין פסול הגוף, ולא משום איזושהי סיבה אחרת. ואלה הם דבריו בפכ"ו מהל' סנהדרין ה"ז: כל הדן בדיני עכו"ם ובערכאות שלהן אע"פ שהיו דיניהם כדיני ישראל, הרי זה רשע וכאילו חרף וגדף והרים יד בתורת ראובן רבינו, שנאמר ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, לפניהם ולא לפני עכו"ם, לפניהם ולא לפני הדיוטות. היתה יד העכו"ם תקיפה ובעל דינו אלם ואינו יכול להוציא ממנו בדיני ישראל, יתבענו לדיני ישראל תחלה, אם לא רצה לבא נוטל רשות מבית דין ומציל בדיני עכו"ם מיד בעל דינו. עכ"ל. ברור מדבריו שערכאות פסולים מצד עצם היותם.

וכך משמע מפירושו של הרמב"ן לאותו פסוק, ואלה דבריו שם: ולכך אמר בכאן שהמשפטים האלה ישימו אותם... לא לפני גוים, ולא לפני מי שאינו שופט על פי התורה, והוא הדיוט לזה, שאסור לבא בפניו כשם שאסור לבא לפני הגוים ואע"פ שידוע שההדיוט הזה יודע שורת הדין וידין לו כהוגן... ואף על פי שהזכירו חכמים שתי הכתות האלה כאחת, יש הפרש ביניהם, שאם רצו שני בעלי הדין לבא לפני ההדיוט שבישראל מותר הוא, ובדקבלום עילויהו דינו דין, אבל לפני הגוים אסורין הם לבא לפניו שידון להם בדיניהם לעולם, ואפילו היו דיניהם כדינו באותו ענין. עכ"ל.

וכנגד זה, בשו"ת הר"ן סימן ע"ג הביא דברי שואלו שמפשט הסוגיא בגיטין (דפ"ח ע"ב) משמע שאם קבלו עליהן בעלי הדין לדון לפני גוים שרי, שהרי השוו ההדיוטות לגוים שאמרו "לפניהם ולא לגוים לפניהם ולא לפני הדיוטות", ולכאורה נראה אשר כמו בקבלו עליהן הדיוטות שרי, בערכאות ג"כ מותר, שיהא כנאמן עלי אבא (סנהדרין כ"ד א). והר"ן עצמו דחה דבריו, וסמך על הרמב"ן בפירושו הנ"ל, מ"מ הרי יש מקום לומר שאם הערכאות מקובלים על שני בעלי הדין, מותר, כשיטת השואל להר"ן, ולפ"ז אין האיסור בגוף הדבר אלא ענין של נאמנותם של הערכאות, ואם בעלי הדין מסכימים לדון בפניהם, אין איסור בדבר.

ושתי הדעות האלה נכללים בדברי המרדכי לגיטין דף י"ע"ב, ונשנים בהגהות האשר"י לגיטין דף י"ב ע"א (הבנויים על יסוד המשנה בגיטין דף י"ע"ב, שכל השטרות העולין בערכאות של עכו"ם אעפ"י שחותמיהם עכו"ם כשרים, ובגמ' ששמואל אמר הטעם דדינא דמלכותא דינא), וז"ל: דעכו"ם אינם פסולים מה"ת אלא מטעם שהם גזלנים, והני דידעין בהו דלא מרעי בנפשיהו מהימנו. מספר החכמה. ומורי רבינו יקיר היה אומר דעובדי כוכבים המוחזקים שאינם משקרים, כשרים לעדות כדאמר הכא, אבל ראובן ואהרון פסולין מה"ת מטעם קורבה. ולא נהירא לי להכשיר עכו"ם לעדות כיון שאינו בכלל אחיד, ולא עדיף מעבד, והכא נראה שתקנת חכמים הוא שתיקנו בשטרות העולים בערכאות של עכו"ם שיהיו כשרים לפי שהעכו"ם מקפידים על השטרות שבערכאותיהם אם נפסלים מרדכי. עכ"ל. א"כ לפי השיטה הראשונה (ס' החכמה ורבינו יקיר), איסור ערכאות הוא מטעם חשש שקר וגזל ולא שפסולים בעצם, ולפי רש"י והרמב"ם והרמב"ן והר"ן והמרדכי והגהות האשר"י שמביא, הפסול הוא בגוף הערכאות.

והנה אם כדברי הסוברים שאיסור ערכאות הוא מטעם חשש של שקר וגזילה, אז במקום שאין דררא דממונא אין סיבה לאסור על יהודי ללכת לערכאות, שהלא אין כאן יסוד ממון בכלל. אבל אם כהסוברים שהאיסור הוא בגוף ההליכה לערכאות, אז לא משנה אם יש או אין חסרון כס, וודאי אסור לבוא לפניהם. ומהנ"ל נראה שרוב גדולי הראשונים סוברים שהאיסור הוא בגוף ולא רק בחשש גזילה.

ואחרי כתבי הנ"ל הראני חתני היקר הרב משה ב"צ דראטש הי"ו ספר "דברי משפט" ובו תשובה מהרה"ג ב"צ יעקב הלוי ואזנר שליט"א (חי' עמ' קצ"ה-קצ"ז) שמקבל כפשוט שהמחבר והרמ"א ס"ל שעצם ההליכה לערכאות אסור ומנדין אותו. ולע"ד הקלושה אין הדבר ברור כ"כ, וכמש"ל. מ"מ מסקנתי כמסקנתו למעשה.

ונחזור לשאלה שנשאלתי, אם דבריי נכונים אז האח ראובן שהתחיל בהליכה לערכאות עשה שלא כהוגן בין אם ביקש פצויים בין לא ביקש פצויים, וא"כ הרב חייב לנדותו לזמן שיקציב, ולצוות עליו שלכה"פ יפייס את אחיו ויסתלח בפני חברי ביהכנ"ס. כן נראה לפע"ד.